

Ձեռագրի սկզբում մի երրորդ գրչից.

«Յիշակ է նարեկս մեղրեցի յոհննէս վարպին (վարդապետին?) որ ետ ի դուռն սբ վանցն Թոյմայի Առքլն օվ որ որ քնթեանու միոյ բերիւ ողորմի ասէ եւ դուք յիշեալ լիչիք Առաջի Դ՛սի Ա՛յ մերոյ... 44 յուիս 10 Տին (իմա 18-ին) գրցւո»

Ս. վարդ. Մախուղեանց

Շարունակելի

Ս. ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ.

(Գրուած Վերին-Ագուլեցի Մելքոն Փանեանցին)

36.

Թիֆլիս, 21 մարտի 1871.

Իմ ազնիւ և պատուական բարեկամ

Մելքոն Փանեանց,

Անձ անցանումեն երկու երկար ու ձիգ ամիսներ, որ ես ոչինչ լուր ստացած չեմ Ձեզանից: Ձգիտեմ, ինչ է պատահած. հրպիսի պատճառի ընծայեմ Ձեր այսքան բաղմամբամանակեայ յուրթիւնը: Ես դրեցի Ձեզ իմ վերջին նամակը անդեալ յունուարի 20-ից յետոյ⁴⁾, մի քանի օր այն պատասխանական թղթից յետոյ, որ 19-ին արձակուեղաւ այս տեղից առ պ. Դիրեքտօր Նիկօլայ Դաւիդովիչ Դեկեանովին:

Իմ առ Ձեզ նամակի մէջ յայտնած եմ Ձեզ պ. Դեկեանովին ուղարկած պատասխանական նամակիս պարունակութիւնը, որ բոլորովին ստորասական է, այսինքն համաձայն այն նամակագրութեանը, որ եղած էր յառաջուց պ. Փանեանեանի և իմ մէջ, թէ ես պատրաստ եմ յանձն առնուլ ինձ առաջարկած պաշտօնը ի վերայ հիման նորա յայտնած պայմաններին, ինդրելով միայն, որ Խնտիտուտի մեծաւորքը մարդասիրութեամբ ուշադիր ինկելով իմ չքաւորութեանը և հետաւոր տեղափոխութեանս ծանր ծախքերին, այլ և վերստին տնակարգութեանս պիտոյքին Մոսկուայի մէջ, չնորհեն ինձ փոքր ինչ օգնական հնարք—600 ման.—բայց մինչև այժմ ոչինչ կողմից պատասխան չունիմ: Զիս զարմացնում է մանաւանդ Ձեր անօրի-

4) Անշուշտ, խօսքը 1874 թ. փետր. 2 նամակի մասին է: որ մենք գրել ենք № 33-ի տակ: Փանեանցի ստացած բոլոր նամակները №№-ի տակ են դրւած իրենց ստացման ժամանակի համաձայն: № 33 նամակին անմիջապէս հետեւում է այս նամակը. Յունարի 20-ից մինչև փետր. 2-ը դրւած ուրիշ նամակ չկայ: Յ. Տ. Յակ.

նակ լուծիւնը և ստուած տայ, որ դորա պատճառը չլինի հիւանդութիւն կամ մի այլ ձախորդ պատահար և իցէ թէ իմ նամակներս թէ առ Դեկտեմբեր և թէ առ Ձեզ տեղ հասած չեն, բայց այս անկարելի է. իցէ թէ Ձեր պատասխանին իմ նամակիս կորած է ճանապարհին կոպկասեան սարերի մէջ պատահած ձիւնափլատակների միջոցով, որ արդարեւ այս տարի ամբողջ շաքաթներ յետ ձգեցին փոստայի նամակատարութիւնքը դէպ ի թիֆլիս, մինչև իմ ստանալի լրագիրը Պետերբուրգից, դրեթէ մի ամբողջ ամիս յետ մնալով, մինչև այժմ չէ ստացվում օրինաւոր և կանոնաւոր ընթացքով:

Իմ վերջին նամակի մէջ առ Ձեզ գրած էի իմ տանջողական հագի և մաղասաթութեան մասին¹⁾. այժմ, զկնի աւելի քան թէ երկամեայ հալուածութեան, գոհութիւն և մեծանակալին, վերստին կազդուրուած է առողջութիւնս, եթէ ոչ բոլորովին, գոնեայ ցայն-չափ, որ կարող եմ փոքր ինչ աշխատել և ուրախանալ գոյութեանս վերայ: Օրերը այժմ բաւական մեղմացած ու բարեխառնուած են. եղանակը տաք է, միայն թէ անկայուն, տաք օրերից յետոյ յանկարծ ցրտանում է: Ծառերը արձակում են արդէն իւրեանց բողբոջքը. նշնիքը իւրեանց ձիւնափայլ ծաղկի մէջ են. բայց առ հառաքակ պիտի ասեմ Ձեզ, որ թիֆլիզեան բնութիւնը չունի այժմ ինձ այն զեղեցկութիւնքը, որ իմ մանկութեան օրերում զմայլեցնում էին իմ հոգին. կարծեմ, բնութիւնը միևնոյն է, փոխուած է միայն մարդը և սորա զաղափարքը. ախորժակը և զգացմունքը: Յառաջ բաւական էր բնութեան զեղեցկութիւնը, բայց այժմ ես որոշում եմ մարդը, որ զարդարում է բնութիւնը, ամենայն բան չինելով և բարեկարգելով նորա մէջ. բայց այդ մարդը ես գտնում չեմ. վասն որոյ և վայրենի բնութիւնը ինձ ախորժակի չէ: Եւ բարոյական պատճառները մեծ ազդեցութիւն ունին մարդուս—կրթած մարդու սրտի վերայ: Ես ունէի Մոսկուայում մի բարեկամ, որ զարդարում էր իմ կեանքը, որ ի ժամու և ի տարածամու մօտ էր իմ ուրախութեանը և ջալին, որ ճանաչում էր զիս և յարգում էր զիս: Ես ունէի այդ տեղ մի բարեկամ²⁾, որ կարող էի ի սրտէ սիրել և յարգել և այդպէս լցուցանել իմ սրտի կարիքը, վայելելով բարեկամական սիրոյ բաղդաւորութիւնը, որից աւելի երանաւէտ բարի

1) Եթէ «վերջին» կոչւած նամակը նամակ № 53-ն է, նրա մէջ ոչինչ ասւած չէ «տանջողական հագի եւ մաղասաթութեան» մասին, այլ միայն՝ «ես փոքր ինչ հիւանդ եմ», Հաւանօրէն նախորդ նամակում եղած այդ անորոշ արտայայտութեան մասին է խօսքը: Յ. Տէր Յակովբեան

2) Մելքոն Փանեանցին է վերաբերում ակնարկը. Յ. Տ. Յ.

կարող չէր Աստուած պարզեցնել մահկանացու մարդուն այս հողեղէն աշխարհի վերայ:

Թիֆլիզը ինձ մի չոր ու զամաք, անհողի քաղաք է. թող իմ անդադար պատերազմը այս խելագարների հետ, որոց հետ գործ ունիմ ես. մի պատերազմ, որոյ մէջ յաղթող հանդիսանալն անգամ ես պարծանք չեմ համարում, որովհետեւ ոչինչ հասարակաց կարծիք չկայ, որ ձայն տար հրապարակում և հատուցումն առնէր արջարութեանը: Ես իմ բոլոր բարեմտութեամբս առ Հայերը, իմ բովանդակ երկաթի աշխատասիրութեամբ անյոյս եմ պտղաբերել որ և իցէ երեւիլ գործ: Սորա համար հարկաւոր են ինձ վերածըգտող, համախոհ և աշխատակից ընկերակիցք. իսկ յետոյ մի հասարակութիւն՝ հոգաբարձուք ազգի, որ հասկանում էին իմ գաղափարքը, ընդունում էին իմ առաջարկութիւնքը և ունէին բարի կամք հնարք տալ ինձ գործելու, ասպարէզ բանալու իմ աշխատասիրութեանս յօդուտ հայկական մանուկներին ուսումնարանիս: Բայց սոցանից՝ ոչ մինը չկայ. այլ կան միայն մարդիկ, որ ամենայն քայլափոխում արդելք ու դժուարութիւնք յարուցանելով և կուտակելով իմ առաջիկ, իւրեանց անձնական հաճոյքը լցուցանելու համար, փակում են ամենայն լաւ և պիտանի բանի ճանապարհ, կործանում են ամենայն զեղեցիկ և օգտակար սկսուած: Այս տեղ ոչինչ է մի մարդու բարի կամք, մի մարդու բոլոր ոյժ և զօրութիւնը:

Եթէ հաճոյ է Ձեզ գիտել մեր գերդաստանի վիճակը, փառք Աստուծոյ, ամենեքեան առողջ են և շատ կարօտով ողջունում են զՁեզ, մանաւանդ իմ ամուսինս, Աղէքսանդրը և Օլիմպիան: Մեր էմանուէլ խորտեալ և սպիտակ մանուկը արդէն վաղում է ռաբի վերայ. նորա քոյրիկ, փոքրիկ Ստեֆանիան ունի տակաւին երկար ճանապարհ հատանելու, մինչև կը հասանէր այդ տեղ: Սոցա անուշով ողջունում եմ զՁեզ Հայրս:

Խնդրում եմ օր մի յառաջ ազատել զիս այն անհնարին մտատանջութեան վիճակից, որոյ մէջ ես և իմ ընտանիքս գտանվում ենք Ձեր մասին. այլ և ողջունել իմ կողմից մեր սիրելիքը Մուկուայում, որ ցաւելի է ասել, ինչպէս երևում է, մոռացած են զիս անարժանաբար:

Հոգով ու մարով գրկախառնելով զՁեզ

մնամ

Ձեզ սիրող և յարգող բարեկամ

Ս. Նազարեանց.

37.

Թիֆլիս, 15 ապրիլի 1871.

Իմ ազնիւ, եղբայրապատիւ բարեկամ

Մելքոն փանեանց.

Ձեր երկու վերջին նամակները, մինը անցեալ մարտի 11 թուականից ապահովուած ծրարով, որ էր իմ եղբոր փոխանակագիրը, իսկ միւսը ամսուս 1-ից ստացած եմ անկորուստ։ Ինչ զարմացք Ձեր կողմից իմ անհանգստութեան վերայ, եթէ ես անցեալ յունուարի 20—25 թուերից 1) Ձեր գրած նամակիս պատասխանը ստանում եմ մարտի 11-ից։ Ինչ և իցէ. ուրախ եմ, որ ստացած էք իմ հեռագրական լուրը, ստացած կը լինէր մինչև այժմ նոյն մարտի 21 գրած նամակս։

Նախ և յառաջ ունիմ Ձեզ տեղեկութիւն տալու Ձեր պատապան եղբորս մասին, որ թէպէտ չափ ցաւելի է ինձ իբրեւ երաշխաւորի այս փոխառութեան մէջ, բայց ինչ պիտի առնել, այդպիսի տխուր դիպուածք յաճախ պատահած են մարդկութեան մէջ և դարձեալ կը պատահին, մասնաւոր մեր ասիական աշխարհում, ուր արդարութիւն, խիղճ, հաւատարմութիւն, սէր անլսելի բաներ են։ Եղբորս ընկերը, որ մի աղքատ չքաւոր մարդ էր, իմ եղբոր շնորհիւ և մարդասիրութեամբ ձեռք ձգելով մի փոքրիկ վաճառական գործի գումար, նորան յանձնուած արծաթը գործ դնելով խարդախութեամբ, այս րոպէիս, երբ որ ձկնեղէն ապրանքը Սալիանից բերած ու ծախած է չորս պարտիաներով, որոց երկուքը իմ եղբոր ձեռնումն էին, իսկ միւսը նորա ընկերին, այժմ այդ վատթար հոգին հաշիւ չէ տալիս իմ եղբորը, զանազան բաղբաղայք առնելով։ Նորա մօտ սկզբում եղած են 700 ման. եղբորս ձեռնում 600 ման. դրա միանալով Սալիանում, Մարտիրոս եղբայրս դարձեալ տալիս է նմա 370 ման. այժմ նորա ընկերը հաստատում է թէ ստացած էր միայն 270 ման. իսկ իւր երկու սալ ծախած աւելի պատուական ձկնեղէն ապրանքի հաշիւը կամենում է աւարտել ընդ 200 ման. այնպէս որ, թող վաստակը, որ ամենեկին երևում չէ, կապիտալը հալուած է մինչև 700 ման. որ այժմ իմ ձեռնումն է, եղբորիցս ստացած. 600 ման. չկայ։ Ահա քեզ մի վաճառական գործ։

Ես յառաջուց ասած էի եղբորս, որ նորա թեթևութեան հա-

1) Այդ ժամանակներում գրած նամակ փանեանի նամակների մէջ չկայ, երեւի գրած է, բայց տեղ չի հասել։ Փանեանի Նաղարեանից ստացած նամակների մէջ յունուարի 14 նամակին անմիջապէս յաջորդում է փետր. 2-ին գրած նամակը։ Յ. Տ. Յ.

մար, ևս պատրաստ էի ընծայել նորան վճարելի տոկոսիքը, միայն թէ հաշիւ տեսանէր իւր ընկերի հետ և անարատարար հասուցանէր արծաթազուխը 1300 ման, որ ևս հասուցանէի Ձեզ, իմ վերայ պարտք գրել տալով Ձեր պատկանելի տոկոսիքը, բայց այժմ և կապիտալը կէս ու կէս է եղած: Գործը այսօր էզուց պիտի դատաստանի տակ ընկնի, որչափ ևս անախորժ էր ինձ: Դուք, իմ ազնիւ բարեկամ, խնդրեմ, ամենեկին միամիտ լինիք, և հաւատացած կենաք, որ պատասխանատուն ես եմ, որովհետեւ երաշխաւոր եղայ: Ես այս տխուր անջքը պատճում եմ Ձեզ միայն իբրեւ մի օրինակ թէ որպիսի գարշելի և Աստուծոյ չնորհից զրկած մարդիկ ապրում են այս տնաւեր Թիֆլիզում: Եղբայրս մի բարեխիղճ, երկիւղած, բայց անխորժ և ազէտ մարդ, կամ թէ իւր բոլոր տխուր փորձերով մինչև այժմ չիելօքացած, հաւատաւոր անձը—ամօթապարտուած իմ առաջին, իւր եղբոր առաջին, չգիտէ այս բոլորիս չափ գնել իւր սրտի խռովութեանը և ցաւին և կիսաանեղ եղած, անկողնի մէջ է: Որչափ ևս առ նա ազնիւ եմ գտանուած, նոյն չափով նա ամօթից նուաճուած, հազիւ կարողանում է նայել երեսիս: Ի հարկէ այս բոլորիս հարկաւոր է միայն վնճանձնութիւն և եղբայրսիրութիւն և ոչ արծաթսիրութիւն: Աստուած ողորմած է:

Ես կաշխատեմ մի 1000 ման. հասուցանել Ձեզ այս ամսի վերջումը, ինչպէս առաջի վերելում, եղբայրս յանձնած է ինձ 700 ման, իսկ մնացածը մի այլ ժամանակ, և ինչքան տոկոսիք կը պատկանի Ձեզ, նոյնպէս իմ պարտքս է: Այսքան այս մասին:

31 մարտից ստացայ պարոն Դիրեկտոր Դեկանովից թուղթ, որոյ մէջ տեղեկացնելով զիս այժմեան բոլորովին չահաւէտ և ուրախալից պայմաններին պրոֆեսսորական պաշտօնի, քաջալերում է զիս համարձակօրէն և առանց տարակուսանի վճռել իմ կողմից իմ տեղափոխութեան խնդիրը: Ես պատասխանեցի նմա ամենեկին դրականարար և վճռողարար թէ ընդունում եմ նորա առաջարկութիւնը, յանձն առնուլ պարսից լեզուի պրոֆեսսորութիւն ի վերայ հիման Լիցէնզի նոր կարգադրութեան (штата), խնդրելով միայն նորանից, որ գործ դնէ իւրեանից կախ եղած հնարները հաստատել տալու զիս իմ նոր պաշտօնիս մէջ: Օրչափ կարելի է կանուխ, հասուցանելու ինձ իմ հաստատութեան թուղթը, այլ և հոգալու ինձ արքունի պօղարօժնայիս: Իսկ ևս մտածում եմ յուլիսի 15-ին, Ամենակալի յաջողութեամբ դուրս ելանել Թիֆլիզից, որ գոնեայ օգոստոսի կիսումը լինէինք Մոսկուա: Մտանադարանքս և այլ տնտեսական անօթքը հանապարհ կը ձգեմ մայիսի առաջին թուերում:

Ուրեմն փառք և գոհութիւն մատուցանելք Ամենակարողին, որ չուտով դարձեալ կը բաղդաւորուինք միմեանց քաղցր և երանական տեսութեամբ, դարձեալ կը գրկախառնենք զմիմեանս, այն

խորհրդով, որ այսուհետև չբաժանուինք միմեանցից, այլ ապրինք և մեռանինք ի միասին, որովհետև այդպէս է վերին տնտեսութեան բարի կամքը, որ արդէն 20 տարի անփոփոխ տեղական բարեկամութեամբ կապելով միմեանց հետ մեր սիրտերը, պատրաստած է մեզ այնքան քաղցր և երկնային օրեր թէ ուրախութեան և թէ տրամութեան արտասուքի մէջ:

Առ ի սրտէ սիրալից ողջոյնք ուղարկում են իմայինքը, որ մի յառաջ ցանկալով գրկախառնել զՁեզ վերստին. իսկ ես այժմ գրում եմ միայն զիս

Ձեր Ս. Նազարեանց:

38.

Թիֆլիս 9-ին մայիսի 1871.

Իմ հոգեհարազատ բարեկամ

Մելքոն Գառպարեան,

Ձեր յարգելի նամակը անցեալ ապրիլի 28 թուականից ստացած եմ իւր ժամանակին և շնորհակալ եմ Ձեր քաղցր բարեկամական տողերի համար, որ արդւո՛րե մեծ խորհուրդ և կշիռ ունին իմ աչքում, իբրև անտարակուսելի ազացոյց, թէ Աստուծոյ լայն ու արձաի արարչագործութեան մէջ կան մարդիկ, որ սիրում են մեզ, որպէս և սիրելի են մեզ: Բայց մի այլ մտածութիւն, որպէս յօրով անգամ իմ կեանքիս մէջ, նոյնպէս այս բոլորիս տիրապետումէ իմ սրտին և շարժում է գայդ մինչև ղէպ ի արտասուք. այն մտածութիւնը, որ բարեկործ Աստուածը պարզեալ էր մեզ մի բարեկամութիւն, որ արդէն կարող է հաշուել մօտ քսան տարի, և սրպիսի խորհրդաւոր տարիք, տարիք երկուստեք, հաւատարիմ լծակցութեամբ միմեանց հետ տարած ուրախութեան և ցաւի, Դու իմ ուրախութեանս ուրախակից և ցաւիս ցաւակից լինելով, որպէս քո սեփականներին, և ես նոյնպէս քո ուրախութեանը և ցաւին կցորդ լինելով: Մի սակաւ աղիւտ բարեկամութիւն ևս բաղդաւոր եմ, որ կարող եմ ասել, թէ երկուստեք խոհեմութեամբ և յարգութեամբ առ միմեանս, մեր բարեկամութիւնը մնացած է մինչև այսօր սուրբ և անարատ—զուտ և անխառն ոսկի, և քաջայոյս եմ, որ մեք իբրև այդպիսի բարեկամք միմեանց կը մեռանինք, թէպէտ անմահ մինս միւսի սիրոյ քաղցր յիշատակներով:

Ձեր ցաւակցութիւնը իմ եղբօր անբաղդութեան վերայ մի շատ գեղեցիկ զգացողութիւն է. միայն թէ իմ կողմից փոքր ինչ պղտորվում է այդ ցաւակցութիւնը, տեսանելով որ իմ եղբայրն ես

բազում մասամբ խարդախ է գտանուած առ իս, գործ է կատարած առանց իմ գիտութեանը, բայց իմ արծաթով, և այդպէս իմ դառն վատաւիլը, ինչպէս ասուեմ են, չնի ու գայլի բաժին եմ արել, իմ հոգիս գուշակուեմ էր, որ գործը այսպէս պիտի վերջանար, և այդպէս վերջացաւ, հասուցանելով ինձ 700 ման. վնասը Բայց ես ուրախ եմ, որ շուտով ազատուելու է 1) այս Աղոթմ և Գոմոր Թիֆլիզից, ուր մի օր խաղաղութիւն կեանքի տեսած չեմ:

Շատ ցաւեցայ Ձեր մութ ակնարկութեան վերայ, թէ բարեկամ համարուած անձինք առ Ձեզ խարդախ էին գտանուած. այդ ցաւը այնքան եւս առաւել սաստկանում է ինձ, որչափ ես իմ կեանքիս մէջ միշտ աշխատած եմ զտել և մաքրել իմ անձը տխուր մարդկային կեղտից և կղկղանքից—և խարդախել բարեկամը—սարսափելի մտածութիւն: Բայց իմ կարծիքով այն եղբայրը, որ կը խարդախէ զմեզ, այն բարեկամը, որ նկնդաւորութիւն կառնէ, ոչ մեր եղբայր է և ոչ մեր բարեկամ, այլ այդպէս միայն երևցած է:

Իմ գրեանքի և տնտեսական նիւթերի կապոցները այս օրերումս կուղարկեմ դէպ ի Մոսկուա, Սաչան մեծ քաջագործութեամբ և աշխատութեամբ յօրինել է կապոցները հազար ու մի շուաններով ամրացնելով արկղները, երբ որ դոքա տակից դարմանով և խոտերով պատատած էին:

Ես ամենևին ձայնակից եմ Ձեր կարծիքին, որ պիտոյ էր հարցաքննութիւններից յետոյ ճանապարհ ընկնել, այսինքն յունիսի վերջերում, կամ յուլիսի սկզբում. որովհետեւ իմ օր մի յառաջ հասանելս Մոսկուա, շատ կը թեթեւցնէր իմ տնտեսական կարգաւորութիւնս այդ տեղ, որ կարօտ է հոգաբարձութեան և ժամանակի: Ինչպէս արդէն գրած եմ Ձեզ, խնդիրը աւարտուած է. ինչ առաջարկութիւն և ինչ պայմաններով եղած էր ինձ—ординарная профессура персидск. языка за жалование 3000 руб.—եւ ընդունած եմ. այժմ մնում է Ինստիտուտի գիրեքտօրին հասուցանել ինձ իմ հաստատութեան թուղթը և կարգադրութիւն առնել, որ ես ստանամ Թիֆլիզում կազեօննայա պօգործմանայեալ:

Իմ Թիֆլիզեան երկամեայ կեցութիւնս պիտոյ էր այսպէս տեսանել, եւ կամեցայ իմ շատ ու տխուր փորձերի վերայ մի փորձ եւ յաւելացնել և այդպէս աւելի իմաստնանալ, քան թէ էի. կարծեմ, որ աւելի իրաւունք ունիմ Ձեր սիրոյ և յարգութեան վերայ, քան թէ յառաջ, որովհետեւ գործով ջոյց տուցի եւս, թէ կարող էի զոհարել լինել մեր ազգի օգտի համար, ծանր զրկանքներ յանձն առնուլ Հայոց ազգի զաւակների բաղդաւորութեան համար: Տեսայ

4) Անկասկած, անուշադրութեան սխալ է, պէտք է լինի՝ ազատուելու եմ: 8, 80 Յակ.

շատ բան, որ տեսած չէի, լսեցի շատ բան, որ լսած չէի, փորձեցի ամենալաւոն փորձեր, ցած իջայ ասիական դժոխքի մէջ, տեսայ մարդերի բարոյական և մտաւորական և նիւթական ամեն տեսակ թշուառութիւնքը. մի մարդ էի, այժմ տասն մարդ դարձած, այսինքն փորձերով ճոխացած և հարստացած, դարձեալ պիտի վերադառնամ դէպ ի լոյս աշխարհ առ Ձեզ, Մոսկուա, դարձեալ տեսանելու և գգուելու իմ ազնիւ, հոգեհարազատ բարեկամդ, այլ և ուրաւ ուխտելու Ձեր հետ, որ այսուհետեւ հարկաւոր էր մեզ ի միասին մնալ, ապրել և մեռանել ի միասին, որովհետեւ թիֆլիզցիք, կոպետ և վայրենաբարոյ մարդիկ, չհասկացան զիս, և ամենին զուրկ են ազնիւ մարդկային կարիքներէն:

Պարոն Յակոբ Սեբրեանցը, մի հատ մօտիկ բարեկամը և օգնականը ինձ ուղարկում է Ձեզ իւր սիրոյ և յարգութեան ողջոյնը:

Իմայինքը ուղարկում են Ձեզ նոյնպէս բազում կարօտով և յարգութեամբ ողջոյն և ցանկանում են օր մի յառաջ զրկախառնել Ձեզ: Խարտեաչ և դանգրահներ էմանուէլին շատ կը հաւանես. Ստեֆանիան նոյնպէս բարի էակիկ է. աղօթենք առ Աստուած, որ պարգևէ մեզ յաջողութեամբ ճանապարհորդութիւն այսքան հեռաւոր տարածութեամբ, մանաւանդ այնպիսի փոքրիկ մանուկներով, — որ մի դժուարին խնդիր է: Կամենում ենք Պօտիու վերայով, Սև ծովով և Օդեսայի վերայով հասանել երկաթուղուն, որ այնուհետեւ ուղղակի ճանապարհով կը հասուցանէ մեզ դէպ ի Մոսկուա:

Ամենաքաղցր ակնկալութեամբ սպասելով Ձեր վերադառնալ իրաւական տեսութեանը,

Մնամ Ձեր

Ս. Նազարեանց:

Վ. Գ. Անցեալ նամակում գրեցի Ձեզ, որ մայիս ամսում կուղարկեմ Ձեզ 1000 ման, բայց այս քաղէիս կայ մօտ 900 միայն, և ճանապարհի ծախք ևս հարկաւոր է ինձ. ուրեմն այդ արժաթը կը մնայ իմ մօտ իմ եղբորս վերսկով, մինչև գամ Մոսկուա: Բայց եթէ այս միջոցում իմ կալուածք Ստաւրօպոլի չըջանում վաճառուեցաւ, որոյ մասին խօսք կայ, այնուհետեւ հնար կը լինի ինձ շուտով կարգադրել այն չիփթ ու խառնակութիւնը, որ իմ պատուական եղբայրը բերեց իմ գլխիս:

Ս. Ն.

Յ. Տ. Յակովբեան

